

Zmiana form i metod nauczania jako podstawa do indywidualnego przygotowania uczniów do życia w XXI wieku

Prof. Dr hab. Tomáš Jablonský - KU RUŽOMBERK

W r. 1994 stopień magistra z etyki wychowania w Trnavská univerzita v Trnave, w r. 2005 PhD. z pedagogiki na Filozoficznym Wydziale Univerzity Komenského v Bratislave, a w r. 2007 docent z pedagogiki. W r. 2009 prof. PF Katolícka Univerzita v Ružomberku. W l. 1998-1999 praca w szkole podstawowej a w l. 1999 – 2007 asystent katedry pedagogiki na Wydziale Pedagogicznym Trnavská Univerzita v Trnave, zaś w l. 2001 - 2004 Metodyczno-Pedagogiczne Centrum w Bratysławie. Od 2007 roku docent na Wydziale Pedagogicznym KU w Ružomberku. Od lipca 2008 prodziekan zaś od grudnia 2008 r. dziekan Wydziału Pedagogicznego KU w Ružomberku. Autor ponad 80 artykułów, uczestnik ponad 30 konferencji zagranicznych. Prowadzi badania z pedagogiki w zakresie metodyki, teorii wychowania etycznego, technologii kooperacyjnego nauczania.

Na początek kilka ważnych myśli z projektu „Millenium” - Koncepcja rozwoju i wychowania oraz kształcenia w RS: *„Rząd RS uważa wychowanie i kształcenie za jeden ze swoich najważniejszych stałych priorytetów. Chce ukształtować społeczeństwo, w którym edukacja będzie źródłem długiego okresu dobrobytu Słowacji, co wpłynie na pozycję Słowacji w Europie oraz na wszechstronny rozwój osobowości i rozwój każdego obywatela...”*

Największą zdobyczą zmian w roku 1989 było uzyskanie wolności, wprowadzenie demokracji, otwarcie na świat. Ta zmiana przyniosła wizję licznych możliwości, przyniosła także realną nadzieję na rychłą zmianę przestarzałych stereotypów i zależności i szansę na szybki postęp w sprawach społecznych i ekonomicznych. Powstała rzeczywista szansa dla szkolnictwa, wychowania i edukacji.

Jednym z podstawowych negatywnych zjawisk są poważne braki w zakresie oraz

w metodach nauczania. Znaczna część młodzieży kończy szkołę z wiadomościami, umiejętnościami i postawami, które są trudne do wykorzystania na rynku pracy. Właśnie ta część młodzieży zasila szeregi bezrobotnych i sfrustrowanych. Oznacza to, że szkoła uczy czegoś innego, niż jest potrzebne w życiu, że szkoła jest czymś innym niż życie. Materiał do nauczania jest we wszystkich typach szkół przeładowany, co uniemożliwia zróżnicowane podejście do uczniów, poświęcenie większej ilości czasu uczniom słabszym, wprowadzanie innowacji w metodach nauczania. Stanowi to barierę w zastosowaniu bardziej humanitarnego podejścia nauczycieli do uczniów itd. Ideałem wychowania i kształcenia miałyby być dobry (honorowy, moralny, z silnym charakterem), mądry (wykształcony, twórczy), aktywny (samodzielny, pracowity, z inicjatywą) oraz szczęśliwy (spokojny, zdrowy) człowiek.

Głównym celem reformy szkolnictwa w RS jest zmiana tradycyjnej encyklopedyczno-moralizatorskiej i nieżyciowo-dyrektywnej edukacji na twórcze, humanistyczne wychowanie i wykształcenie oraz edukację na zasadach nowych wiadomości i wartościowania, gdzie kładziemy nacisk na aktywność i wolność jednostki, na jej siłę tworzenia własnego progresywnego sposobu życia w nowym tysiącleciu.

Z systemowego punktu widzenia konieczne są zmiany w następujących dziedzinach:

- Zmiana filozofii wychowania i kształcenia.
- Zmiana zakresie edukacji (transformacja treści nauczania).
- Zmiana przygotowania pracowników pedagogicznych i nauczycieli.
- Zmiana zarządzania.
- Zmiana metod, sposobów, technologii kształcenia, wychowania i zarządzania tymi procesami.

W niniejszym referacie wybrałem częściowy aspekt i swoją uwagę skupiłem na zmianie form i metod edukacji szkolnej. W celu skonkretyzowania wybrałem takie formy i metody, które są związane z rozwojem współpracy. O wyborze tej kategorii zdecydowały zwłaszcza następujące względy:

- Badanie wymogów najważniejszych kwalifikacji potrzebnych w XXI wieku w 500 światowych najważniejszych organizacjach pozwoliło na zredagowanie niżej zamieszczonego wykazu (podajemy w porządku według wagi), w którym praca zespołowa figuruje na miejscu pierwszym.
- Zainteresowanie nauką zespołową (nauka, przy której uczniowie współpracują w grupach z zamiarem osiągnięcia wspólnych celów nauczania) jest powiązane z obecnymi warunkami społecz-

no-ekonomicznymi, które podkreślają współpracę jako jeden z najbardziej podstawowych elementów skutecznego funkcjonowania wielkich i małych społeczności, w tym funkcjonowania społeczności ogólnoswiatowej.

- Systemy edukacji, które wybierają działania zespołowe, reagują na warunki i potrzeby społeczności i w ten sposób tworzą potencjał, który może wspierać rozwiązywanie podstawowych problemów świata i jednostki w tym świecie, dotyczących wartości oraz problemów związanych z patologiami społecznymi.
- Badania pedagogiczne, dydaktyczne oraz społeczno-psychologiczne potwierdzają, że zmiana uporządkowania stosunków społecznych na zasadach współpracy korzystnie wpływa na wielostronne zastosowanie tych parametrów nauczania, które są określane jako perspektywiczne: chodzi przede wszystkim o podkreślenie wartości humanistycznych edukacji, aspektu indywidualnego i społecznego kształcenia oraz wychowania, wsparcie demokratycznego i partycypującego charakteru nauczania.
- Wnioski z badań świadczą na rzecz pedagogicznych strategii zespołowych, które wspierają wychowanie społeczne dzieci, poprawiają poziom kontaktów rówieśników, pobudzają ich osobista odpowiedzialność, uspołeczniają ucznia (w celu rozwoju umiejętności życia i pracy z innymi ludźmi), poprawiają stosunki interpersonalne, co determinuje sukcesy społeczne w danej dziedzinie w przyszłości.

Abym nie pozostał tylko na poziomie teoretyzowania, twierdzenia i opisywania stanu określonych, znanych już spraw, takich jak przejście od przekazywania wiadomości encyklopedycznych do kom-

pleksowego rozwoju osobowości, rozwój zdolności uczenia się, od nauczania do uczenia się, od pasywności ucznia do jego aktywności, samodzielności, twórczego charakteru, od frontalności pracy uczniów do pracy grupowej, od konkurencji uczniów do ich współpracy itd., postaram się w tym referacie zaprezentować potwierdzone empirycznie tezy, i co mnie dużo bardziej cieszy i jednocześnie pobudza, znajdują się tu pozytywne fakty z zakresu implementacji zespołowych procesów nauczania, które realizowałem w latach 2002 do 2004 w formie eksperymentu w szkołach podstawowych na grupie 230 respondentów.

Na podstawie dotychczasowych studiów literatury, własnej działalności w tym zakresie, obiektywnej oceny braku rzeczywistych działań dotyczących efektywności wpływu zespołowych procesów nauczania na rozwój osobowości ucznia, przystąpiłem do sformułowania problemu badawczego: *Jaki jest stosunek pomiędzy nauką zespołową a preferowanymi społecznie stosunkami uczniów w klasie na lekcjach etyki?*

Na podstawie badanego problemu określiłem następujące cele:

1. Przygotować i zrealizować projekty działań eksperymentalnych z dominującą pozycją działań rozwijających współpracę.
2. Stwierdzić, jak wpływa wprowadzenie nauczania zespołowego na działania wychowawcze klasy na lekcjach etyki, na zmianę preferowanych stosunków społecznych w grupie.
3. Stwierdzić jak wprowadzenie nauczania zespołowego wpłynie na atmosferę w klasie na lekcjach wychowania etycznego.
4. Z badać i dokonać analizy zakresu rozumienia nauczania przez nauczycieli

z grup eksperymentalnych i kontrolnych w stosunku do charakteru zmian preferowanych stosunków społecznych w grupie.

Hipotezą główną badań było założenie, że istnieje zależność pomiędzy wykorzystaniem metody nauczania zespołowego w klasie szkoły podstawowej, a jakością stosunków interpersonalnych w tej klasie. (Z hipotezy głównej zostało wyprowadzone 8 hipotez cząstkowych). Sformułowana hipoteza główna oraz hipotezy cząstkowe testowały wpływ powyższych zmiennych na:

1. nauczanie zespołowe (zmienna niezależna),
2. preferowane stosunki społeczne w klasie szkolnej (zmienna zależna 1),
3. atmosfera społeczna w klasie (zmienna zależna 2).

Podstawową metodą testowania hipotez był eksperyment pedagogiczny- kwazi eksperyment. Testowanie preferowanych stosunków społecznych przeprowadzono za pośrednictwem parametrycznego testu socjometrycznego (*Janoušek*), SO-RA-D (*Hrabal*) oraz plebiscytu przychylności (*ezá*). Testowanie atmosfery społecznej w grupie zbadano za pomocą ankiety „Nasza klasa” - My Class Inventory MCI (*Fraser, Fisher*). Badanie jak nauczyciel rozumie nauczanie przeprowadzono za pomocą ankiety „Jak nauczyciel rozumie nauczanie” (*Mareš*). Opracowanie statystyczne wyników wykonałem za pośrednictwem programu statystycznego SPSS (test Wilcoxona bez parametrów signed-ranks, ilościowa analiza indeksowa, analiza kowariancji - ANCOVA).

Działanie eksperymentalne zostało przeprowadzone w szkołach podstawowych na obszarze województwa trnawskiego, z pomocą wykwalifikowanych nauczycieli wychowania etycznego.

W grupach kontrolnych nauczyciele pracowali zazwyczaj stosowanym sposobem według własnego planu działania wychowawczo-edukacyjnego, bez szczególnego nacisku na cele i zadania oraz metody nauczania zespołowego.

Po przeprowadzeniu badania doszedłem do następujących wniosków:

Pierwszym celem badania było przygotowanie i przeprowadzenie projektów pracy eksperymentalnej z naciskiem na działania rozwijające współpracę. Materiał metodyczny, który przygotowałem został wykorzystany podczas badania (155 działań z wykorzystaniem metod i technik nauczania zespołowego: metoda odgrywania ról, dyskusja grupowa, metoda zespołowego rozwiązywania problemów, spór konstruktywny, technika „śnieżnej kuli”, technika „grup krzyżowych”, technika „grup brzęczących” itp.), niesie on ważne aspekty dynamiki zespołowej i ogólnej aktywności grupy i umożliwia nauczającemu w sposób kontrolowany i systematyczny włączać się lub wpływać na procesy w grupie.

- Cechą wspólną wybranych działań było to, że poszczególne typy aktywności (rysunek, ruch, dramatyzacja itd.) odbywają się we wzajemnym „kontakcie” członków grupy za pomocą aktywnego środka komunikacji, z pomocą którego wyrażają swoje postawy w stosunku do innych członków grupy i do grupy jako całości.
- Charakteryzują się tym, że aktywizują wszystkich członków grupy i nie wymagają różnicowania uczestników według specyficznych zdolności na zdolnych i mniej zdolnych.

Drugi cel badania dotyczył analizy, jak wpływa wprowadzenie nauczania zespołowego do działalności wychowawczej

w klasie na lekcjach wychowania etycznego na zmianę preferowanych stosunków społecznych w grupie. Indeksowa analiza ilościowa preferowanych stosunków społecznych była ukierunkowana na zbadanie:

- pozycji jednostki w strukturze socjometrycznej za pomocą: ISS – indeksu statusu socjometrycznego jednostki, ISSN – indeksu negatywnego statusu socjometrycznego jednostki, ISSZ – indeksu ogólnego statusu socjometrycznego jednostki, indeksu przychylności, indeksu upodobania i indeksu wpływu (zależności),
- struktury socjometrycznej grupy: ISKh – indeksem spójności grupy, ISKr – indeksem koherencji grupowej, ISIn – indeksem integracji grupy oraz ISK1 – indeksem atmosfery w grupie, indeksem upodobania oraz indeksem wpływu, a także ich zmian pod wpływem podjętych działań za pomocą metody ilościowej *plebiscytu przychylności*: przeznaczonej do określania rozmiaru sympatii-antypatii we wzajemnych relacjach uczniów w grupie.

Grupa to system, który się organizuje samodzielnie, lecz charakter tego procesu nie musi odpowiadać celom edukacji. Istnieje niebezpieczeństwo stabilizacji niekorzystnego statusu socjometrycznego. W tym kontekście należy podkreślić, że dzięki zastosowaniu zespołowego sposobu nauczania doszło do korzystnych zmian w sferze wzajemnych kontaktów. Fakty te świadczą o tym, że w dobrze zorganizowanych klasach utrwalają się pozytywne stosunki wzajemne rówieśników oraz stabilizują się korzystne postawy. Należy także zaznaczyć, że motywów, które wpływają na ocenę osobowości kolegi z klasy występuje dużo więcej w tych

klasach, które charakteryzuje wyższy poziom rozwoju kolektywu. W klasach tych dużo częściej spotykamy się z postawami prospołecznymi (starania o udzielenie pomocy, udział w działaniach). Fakt ten ostatecznie optymalizuje stosunki interpersonalne w klasie, wytwarza warunki przyjaznej atmosfery, a ta wpływa na podwyższenie efektywności nauczania.

Wzajemność stosunków stanowi zatem ważną charakterystykę psychologiczną podsystemu wzajemnych relacji osobistych, która wraz z innymi czynnikami może posłużyć jako podstawowy wskaźnik jej ogólnego stanu oraz samopoczucia emocjonalnego członków grupy. Przeprowadzone badania udowodniły zależność wskaźników wzajemności od takich zmiennych jak, wiek członków grupy, styl stosunków pedagoga z grupą dzieci, poziom uświadomienia sobie wzajemnych stosunków pomiędzy członkami wewnątrz grupy. Według *Kolominského* (1980) można zakładać, że wskaźniki wzajemności stosunków oraz zadowolenia z wzajemnych stosunków w późniejszym czasie staną się częścią integralnej charakterystyki grupy, w której będą się organicznie łączyć parametry strukturalne i dynamiczne oraz dotyczące zakresu działań wewnątrz grupowej aktywności.

Zwiększenie ilości wzajemnych wyborów w grupach eksperymentalnych podczas pomiaru końcowego stanowi dowód na poprawę jakości stosunków pomiędzy członkami grupy. Wzajemność stosunków wpływa korzystnie na poprawę miary emocjonalnego samopoczucia członków grupy, która z wielkim prawdopodobieństwem przejawia się także w poprawie poziomu zadowolenia w grupie oraz w obniżeniu poziomu konfliktów pomiędzy uczniami. Prezentowane informacje kore-

spondują z wynikami uzyskanymi w trakcie *plebiscytu przychylności*, które podczas pomiaru początkowego wykazały istotną poprawę poziomu sympatii w stosunkach wzajemnych pomiędzy uczniami pod wpływem interwencji w grupach eksperymentalnych. Dane uzyskane z ankiety „*Nasza klasa*” w trakcie pomiaru końcowego wykazały jednostkowe podwyższenie poziomu zadowolenia i obniżenie ilości konfliktów pomiędzy uczniami pod wpływem interwencji w grupie eksperymentalnej. Postaramy się dokonać interpretacji podanych wyników oraz poszukamy możliwych determinantów zmian w strukturze wzajemnych wyborów w grupie. *Hare* (1962) a *Newcomb* (1965) podają, cztery grupy czynników, które odczuwalnie wpływają na powstanie przyjacielskich więzi, bliskość przestrzenna, podobne charakterystyki indywidualne, wspólne zainteresowania i system wartości oraz podobieństwo cech charakteru. Za pomocą założenia Homansa (*In: Petrusek*, 1969), że ilość i regularność aktów interakcji wpływa pozytywnie na powstawanie stosunków socjometrycznych, uzasadniamy zmianę wzajemnych wyborów i preferowanej struktury społecznej w grupach eksperymentalnych. Niedostatek struktur komunikacyjnych redukuje ilość interakcji pomiędzy uczniami, a to przejawia się także w możliwościach powstania stosunków emocjonalnych w procesie nauczania. Działania realizowane w grupach eksperymentalnych preferowały podejście zespołowe, współpracę, procesy wzajemnego poznawania się itd. Stopień poznania innej osoby rozwija się wraz ze wzrostem ilości aktów interakcji. Wspomniane podejście zespołowe, możliwość komunikacji, nieformalne podziały grupy, zmiany w składzie grupy

(często celowe) korzystnie wpływały na wzajemne poznanie się i zbliżenie dzieci. Wyniki te korespondują z badaniami *Blocka i Bennett (In: Petrussek, 1969)*, którzy udowadniają, że percepcja nie uściśla się jednakowo na bazie kontaktów przyjacielskich i kontaktów roboczych, które są bardziej sformalizowane.

Przytoczone interpretacje ponownie świadczą na rzecz zespołowych strategii pedagogicznych, które wspierają wychowanie społeczne dzieci, poprawiają poziom kontaktów rówieśników, wspierają ich osobistą odpowiedzialność, uspołecniają ucznia (zgodnie z rozwojem przystosowania do życia i pracy z innymi ludźmi), poprawiają stosunki interpersonalne, co determinuje społeczną pomyślność w danym zakresie z punktu widzenia przyszłości.

Także te dane wspierają konstatacje wynikające z ankiety „Nasza klasa”. W pomiarach końcowych w grupach eksperymentalnych uzyskaliśmy znaczny wzrost miary zadowolenia i solidarności, a spadek konkurencyjności. Zwiększenie indeksów spójności grupowej i koherencji oraz zwiększenie całkowitego indeksu atmosfery w grupie stanowi następny dowód efektywności założonych działań i celowej pracy pedagogicznej w postaci wprowadzenia zespołowego sposobu nauczania do procesu edukacji w celu uzyskania pozytywnych zmian w zakresie kontaktów wzajemnych.

Fakt ten stanowi dalsze wyzwanie do określenia obecności wewnętrznej motywacji w procesie edukacyjnym, wprowadzenia edukacji opartej na przeżyciach, zastosowania działań zespołowych, które z pewnością wpływają także na liczne wskaźniki efektywności nauczania, które nie były przez nas badane. Jednak

w kontekście badań eksperymentalnych osiągnięte wyniki wskazują korzystne zmiany stosunków społecznych w klasie pod wpływem zespołowego sposobu nauczania realizowanego na lekcjach etyki w szkołach podstawowych. Podczas analizy początkowych i końcowych matryc socjometrycznych w grupach eksperymentalnych zaobserwowaliśmy zmiany ilości wzajemnych wyborów w trakcie socjometrycznego testu początkowego i końcowego. Zwiększenie ilości wzajemnych wyborów w grupach eksperymentalnych w trakcie pomiaru końcowego stanowi dowód poprawy stosunków pomiędzy jej członkami.

Zwiększenie indeksów spójności grupowej i koherencji oraz zwiększenie ogólnego indeksu atmosfery w grupie stanowi następny dowód skuteczności założonych działań i celowej pracy pedagogicznej w postaci wprowadzenia zespołowego sposobu nauczania do procesu edukacji w celu uzyskania pozytywnych zmian w zakresie kontaktów wzajemnych. W klasach szkolnych, gdzie na lekcjach etyki nie realizowano celowej interwencji w postaci wprowadzenia nauczania zespołowego nie doszło do tak wyraźnych, pozytywnych zmian strukturalnych w wartościach indeksów preferowanych stosunków społecznych w grupie tak, jak w grupach eksperymentalnych. We wszystkich grupach eksperymentalnych różnica pomiędzy pomiarami początkowymi i końcowymi plebiscytu przychylności była statystycznie znacząca. W grupach kontrolnych to się nie potwierdziło.

Trzeci celem badania było stwierdzenie, jak poprzez wprowadzenie zespołowego sposobu nauczania wpłyniemy na atmosferę społeczną w klasach szkolnych na lekcjach etyki. Na podstawie porów-

niania wartości pomiarów początkowych i końcowych w grupach eksperymentalnych interpretujemy zmiany w poszczególnych komponentach atmosfery.

Zadowolenie – ta zmienna (według Koláríka, 1986) wyraża pewien poziom osobistego zaspokojenia, osobistego szczęścia i często także poziom osobistego wpływu na pozycję w grupie. Zadowolenie jest postrzegane jako zjawisko dynamiczne, które jest ściśle związane z motywacją człowieka i jego elementami aktywizującymi. Stopień zadowolenia w klasie szkolnej wpływa i określa poziom zadowolenia związany z podstawą procesu edukacji, z chęcią i motywacją wypełniania obowiązków szkolnych. Zadowolenie stanowi wartość sumaryczną sumę, która odzwierciedla ilość czynników związanych z procesem edukacji lub także z innymi zmiennymi. Podczas porównania wyników pomiarów początkowych i końcowych stwierdziliśmy, że w grupach eksperymentalnych poziom zadowolenia uczniów ze swojej klasy zwiększył się w sposób statystycznie znaczący.

Konflikty – przy tej zmiennej zanotowaliśmy statystycznie znaczącą różnicę przy porównaniu pomiarów początkowych i końcowych grupach eksperymentalnych. Wartości średnich arytmetycznych wskazują na obniżenie poziomu konfliktów we wszystkich grupach eksperymentalnych. Należy wziąć pod uwagę fakt, że realizatorem działań nie był tradycyjny nauczyciel, który zna szczegółowo problemy i stosunki w klasie, posiada możliwość właściwie na nie reagować, rozwiązywać je wtedy, gdy są aktualne. Przedmiotowy system nauczania na II stopniu szkół podstawowych ogranicza te możliwości nauczyciela. Utrzymanie spadku ilości konfliktów według nas jest determinowane

codziennym kontaktem pedagoga. Pewna ilość konfliktów jest w tym przypadku naturalna i według Hiebscha (1975) jest konieczna do życia także jako doświadczenie związane z ich rozwiązywaniem i utrzymywanie pewnego, zdrowego stopnia napięcia. Realne grupy nigdy nie są bezkonfliktowe.

Konkurencja - zamierzamy dokonać głębszej analizy właśnie tej zmiennej, ponieważ współpraca jest postrzegana przede wszystkim w stosunku antagonistycznym do konkurencji. Statystycznie znacząca różnica wzrastała we wszystkich grupach eksperymentalnych. Zmiana ukazywała stosunki konkurencyjne pomiędzy uczniami i starania o wybicie się, w trakcie eksperymentu zmniejszyła się. Wartości zmiennej konkurencyjności we wszystkich grupach eksperymentalnych się obniżyły. Zakładamy, że stanowi to wynik działań nauczyciela, który w trakcie procesu kształcenia nie preferuje konkurencyjnych form pracy i motywuje uczniów działaniami zespołowymi. Analiza jakościowa rozumienia nauczania (konkretnej) nauczycielki w rzeczywistości potwierdziła nasze założenie.

Wyniki badań (Lašek In: Průcha, 1997) wskazują przede wszystkim na wysoką konkurencyjność i relatywnie niską solidarność, która jest postrzegana przez uczniów szkół podstawowych I i II stopnia w Republice Czeskiej. Wydaje się to dość charakterystyczne, że uczniowie czeskich szkół postrzegają atmosferę swojej klasy jako środowisko, w którym najważniejsza jest konkurencja pomiędzy uczniami i jednocześnie solidarność jest bardzo niska. Inaczej: w tradycyjnych klasach uczniowie bardzo często ze sobą konkurują, przede wszystkim w celu uzyskania jak najlepszych stopni (oczywiście

także pod wpływem takiego stylu prowadzenia zajęć przez nauczycieli), a relatywnie mało się wzajemnie wspierają. Nie jest to jednak tylko charakterystyka czeskich klas.

W ramach badania zachowań prospołecznych i zespołowych w szkołach słowackich stwierdzono interesujące fakty. Wyniki badań autorów *Páleník (1985)*, *Tatarková (1983)*, *Bianchi (1985)* pokazały wysokim poziom konkurencji uczniów, preferowanie celów indywidualnych oraz konkurowanie w sytuacjach, w których brak jest pozytywnej perspektywy, niezależnie od tego, że chodziło o sukces zespołowy, który w naszych warunkach stanowił wartość preferowaną, a nie spełnienie się indywidualne. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy jest prawdopodobnie wysoka wartość motywacyjna, która w naszych szkołach jest przypisywana konkurencyjnemu podejściu do nauki.

Ponieważ nauczyciel może wpływać tak na charakterystykę proces uczenia, jak i na jego wyniki, proponujemy zapoznanie się ze wnioskami badawczymi, które dotyczą efektywnego zespołowego sposobu nauczania (*Slavin, 1988; Johnson - Johnson, 1994, 1997; Cooper, 1995, 1998; a L.*). Preferowanie zespołowego sposobu nauczania w ramach czasu nauki jest oczywiste.

Efekt zespołowego sposobu uczenia w edukacji szkolnej badał *R. E. Slavin (1988)*. Wyniki jego badań wskazują na fakt, że zespołowy sposób nauczania w stosunku do zindywidualizowanego podejścia posiada pozytywny efekt w postaci lepszej motywacji osiągnięcia celów nauczania. Slavin analizował 27 studiów zajmujących się uczeniem zespołowym. W 19 z nich był istotny bardziej kompleksowy pozytywny skutek w nauce

zespołowej niż w kontrolowanej nauce tradycyjnej. Różnic nie stwierdzono w & studiach, a tylko jedna faworyzowała grupę kontrolną.

Johnson a Johnson (1989) zrealizowali obszerną analizę 122 raportów badawczych dotyczących efektywności nauki zespołowej w stosunku z nauką konkurencyjną i nauką indywidualną. Wyniki wskazują, że nauka zespołowa prowadzi do lepszych i bardziej efektywnych wyników niż oba sposoby kontrolne. Przy tym wyniki nie zależą od wieku uczniów, od przedmiotu nauki, typów zadań, czy werbalnych lub niewerbalnych. Stwierdzono, że:

- członkowie zespołów współpracujących ocenili, że taki sposób nauczania podoba im się bardziej,
- prezentowali większą ilość pozytywnych postaw w stosunku do nauki oraz stwierdzono także lepszą motywację do nauki niż w pozostałych grupach,
- w zespołach współpracujących uczniowie lepiej oceniali swoich nauczycieli, ich pomoc oraz akceptację uczniów,
- członkowie zespołów współpracujących uzyskali wyższe oceny w testach samooceny uczniów.

Z tego względu obecnie istnieją ogólnosiwiatowe zainteresowanie zespołowym sposobem nauczania szkołach. Ukierunkowanie na zespołowe strategie nauczania jest obecne w nauce o edukacji na całym świecie.

Poziom wymagań – w sposób statystycznie znaczący pod wpływem eksperymentu zmieniło się przeżywanie przez uczniów szkolnych wymagań. W wartościach średnich arytmetycznych poziom zmiennej atmosfera społeczna – poziom wymagań, we wszystkich pomiarach w grupie eksperymentalnej, się zwiększył. Jest to prawdopodobne z tego

względu, że naszym priorytetem nie była realizacja celów dydaktycznych. Do naszego programu wprowadziliśmy działania, które dotyczyły przede wszystkim wychowania społecznej i indywidualnego. Hipotetycznie mogliśmy zakładać, że działalność realizowana w formie czynności ukierunkowanych na rozwój współpracy nie posiada zasadniczego wpływu na wymagania nauczania. Zmiany wartości z uwagi na pogorszenie się poziomu wymagań są możliwe do zinterpretowania także ze względów końcówki roku szkolnego, gdy były realizowane pomiary końcowe. W tym okresie nakłada się na uczniów wysokie wymagania poznawcze – do opanowania jest duża ilość materiału koniecznego przy końcowych pracach pisemnych i testach, co mogło się przetransformować także do atmosfery na lekcjach etyki. Gdyby powstał podobny klimat do współpracy także na innych lekcjach, co wydłużyłoby czas nauki zespołowej, prawdopodobnie potwierdziłoby się twierdzenie *Flandersa (1986)*, że we właściwej atmosferze pracy także nauka w szkole jest łatwiejsza. Ograniczenie czasowe eksperymentu zorientowanego na naukę zespołową nie pozwoliło dostatecznie zneutralizować wymagania na lekcjach etyki. Zwiększenie wartości zmiennej poziom wymagań zauważyliśmy także w grupach kontrolnych.

Solidarność - wysoka spójność i poziom integracji w grupie społecznej są optymalne i pożądane z pedagogicznego punktu widzenia (*Hrabal, 1989*). Im bardziej jest pozytywna charakterystyka grupy pod tym względem, tym lepsze środowisko tworzy klasa także do pozostałej aktywności życiowej ucznia i jego wychowania

społecznego. Autorzy zastosowanej metody oceny atmosfery społecznej (*Fraser, 1986*) uważają za idealną atmosferę, która charakteryzuje się wysokim poziomem zadowolenia, nieistotnymi konfliktami i niskim poziomem wymagań i niskim poziomem konkurencji, natomiast wysokim poziomem solidarności.

Istotne podwyższenie poziomu solidarności w grupie eksperymentalnej koresponduje także naszymi, analizowanymi zmianami preferowanych stosunków społecznych oraz indeksów atmosfery w grupie. Dane uzyskane za pomocą innych środków pomiaru (końcowy test socjometryczny) świadczą o poprawie stosunków w grupach eksperymentalnych i zwiększeniu ilości wzajemnych wyborów. Dane socjometryczne dotyczące wzrostu indeksów spójności i koherencji wspierają siłą wyników- zmianę zmiennej solidarność w grupie.

W grupach kontrolnych, gdzie na lekcjach etyki nie realizowano eksperymentu wprowadzenia nauczania zespołowego, różnica pomiędzy pomiarem początkowym i końcowym w większości zmienionych charakteryzujących atmosferę w klasie była statystycznie bez znaczenia.

Czwarty cel badawczy dotyczył badania i analizy zakresu rozumienia nauczania przez nauczycieli grup eksperymentalnych i kontrolnych w stosunku do charakteru i zmian preferowanych stosunków społecznych w grupie. Okazało się, że konkurencyjność lub kooperatywność jako zasady podejścia do procesu edukacji na płaszczyźnie procesualnej przejawiają się także we wzajemnych stosunkach w grupie, w szczególności w odczuwanym poziomie konkurencyjności, którą uczniowie podświadomie przyjmują.

KU PODSUMOWANIU

Wyniki badania wniosły argumenty na rzecz kompleksowych programów rozwoju społecznego uczniów za pośrednictwem zespołowego sposobu nauczania. Istnieje wielość różnych koncepcji i teorii wychowania, które różnią się pod względem treści i formalnych podstaw postrzegania procesów edukacji - od ukierunkowanych naukowo przez społeczne - socjalne, które kładą nacisk na zmianę społeczeństwa, stają się aktualne w intencjach myśli Fromma „*jesteśmy wykształceni, ale źli*”, personalistyczne i teorie społeczno-poznawcze. W ich kontekście pojawiają się ideały szkoły humanistycznej, która wprawdzie podaje dokładne wiadomości, ale nie zapomina o człowieku, który jest twórcą nie tylko myślącym, ale także czującym.

Na podstawie naszych i innych licznych badań (*Johnson, Slavin, Gilies itd...*) możemy stwierdzić, że fenomen stosunków społecznych w szkolnej klasie, akceptacja jego obecności, staranie o jego opanowanie, umiejętność diagnozy a następnie pozytywne ukierunkowanie nie jest łatwe, ale w humanistycznej szkole jawi się jako konieczność. Dotychczasowe badania wskazują na nauczanie zespołowe wraz z naciskiem na wspólne osiągnięcie celów jako źródło dobrych relacji interpersonalnych. Eksperyment realizowany na lekcjach etyki i jego pozytywne wyniki wskazują na zasadność nauki zespołowej, która może kompensować braki przestrzeni do wychowania społecznego i osobowego w procesie nauczania, a poprzez implementować elementy humanistyczne w edukacji w naszych szkołach.

STRESZCZENIE

Największą zdobyczą zmian w roku 1989 było uzyskanie wolności, wprowadzenie demokracji. Jednym z podstawowych negatywnych zjawisk są poważne braki w zakresie oraz w metodach nauczania. Głównym celem reformy szkolnictwa jest zmiana tradycyjnej edukacji na twórcze, humanistyczne wychowanie i wykształcenie. Dla zobrazowania tej kwestii przeprowadzone zostały specjalne badania naukowe. Wyniki badania wniosły argumenty na rzecz kompleksowych programów rozwoju społecznego uczniów za pośrednictwem zespołowego sposobu nauczania. Ideałem wychowania i kształcenia miałby być dobry (honorowy, moralny, z silnym charakterem), mądry (wykształcony, twórczy), aktywny (samodzielny, pracowity, z inicjatywą) oraz szczęśliwy (spokojny, zdrowy) człowiek.

SUMMARY

The greatest achievement of changes in 1989 was to achieve freedom, the introduction of democracy. One of the main negative events are serious lacks in the field of science and teaching methods. The main objective of education reform is to change traditional education in a creative, humanistic upbringing and education. To illustrate this point there were special research carried out. The results of the research gave arguments for comprehensive programs of social development of pupils through common way of learning. The ideal of upbringing and educating would be good (honorable, moral, with a strong character), wise (educated, creative), active (independent, hardworking, initiative) and happy (quiet, healthy) person.